

Etická komise České republiky pro ocenění účastníků odboje a odporu proti komunismu

Z Á V Ě R č. 4

k posuzování spolupráce se zahraniční zpravodajskou službou ve smyslu ust. § 3 odst. 1 zákona č. 262/2011 Sb.

Socialistická federativní republika Jugoslávie (dále též jen „SFRJ“), která od roku 1946 do roku 1963 nesla název Federativní lidová republika Jugoslávie (dále též jen „FLRJ“), nebyla v letech 1957 až 1960¹ demokratickým státem, byť zde vládnoucí režim byl v určitém slova smyslu liberálnější, než komunistický režim v tehdejší ČSR. Jednalo se totiž o režim zjevně autoritářský, v němž hrála vedoucí úlohu Komunistická strana Jugoslávie.

(Rozhodnutí Etické komise ČR z 22. 1. 2013, č. j. 11679/2012-EKO)

Z odůvodnění:

Podle ustanovení § 3 odst. 1 zákona je „formou odboje a odporu proti komunismu ozbrojený nebo jiný srovnatelný boj vedený proti komunistickému režimu v Československu, provádění sabotáží, **spolupráce se zahraniční zpravodajskou službou demokratického státu**, převaděčství nebo překračování státních hranic za účelem účasti v odboji a odporu proti komunismu (agenti chodci). Dle ust. § 2 písm. b) zákona č. 262/2011 Sb. se odbojem a odporem proti komunismu rozumí účast na akcích směřovaných proti komunistickému režimu v Československu projevená ať již jednotlivě nebo ve skupině na základě politického, náboženského či mravního demokratického přesvědčení nebo vědomá a veřejná vyjádření takového odporu, na území státu i v zahraničí, a to ve spojení s cizí demokratickou mocností, některou z forem uvedených v ust. § 3 **s cílem odstranit, výrazně oslabit či narušit anebo jinak poškodit komunistickou totalitní moc v Československu a obnovit svobodu a demokracii**. Aby tedy jednání účastnice řízení naplnilo uvedenou formu odboje a odporu

¹ Etická komise se zabývala tímto časovým obdobím v souvislosti s konkrétním posuzovaným případem. S ohledem na skutečnost, že správné posouzení charakteru režimu vládnoucího v SFRJ resp. FLRJ v dotčeném období není možné bez posouzení politické, mezinárodně-politické a diplomatické situace ve FLRJ mezi lety 1945-1991, nezbylo Etické komisi, než se touto otázkou šířeji zabývat.

proti komunismu, musely by být splněny **kumulativně, tj. současně, obě uvedené podmínky**, tedy prokázána aktivní a vědomá spolupráce se zahraniční zpravodajskou službou demokratického státu a zároveň cíl takového jednání spočívající ve snaze komunistický režim v Československu odstranit, výrazně oslabit či narušit anebo jinak poškodit a obnovit svobodu a demokracii.

Pro posouzení věcné správnosti rozhodnutí správního orgánu I. stupně je zásadní posouzení, **zda** Socialistická federativní republika Jugoslávie (dále též jen „SFRJ“), která od roku 1946 do roku 1963 nesla název **Federativní lidová republika Jugoslávie (dále též jen „FLRJ“)**, **byla** v době působení účastnice řízení na Generálním konzulátu ČSR v Záhřebu, tj. v letech 1957 až 1960, **demokratickým státem**. S ohledem na výše uvedené skutečnosti týkající se posuzovaného případu nezbylo Etické komisi, než se blíže zabývat politickou, mezinárodně-politickou a diplomatickou situací ve FLRJ, nejen v dotčeném období mezi lety 1957 až 1960. K tomu Etická komise shrnuje:

První provizorní vláda FLRJ byla sestavena dne 7. 3. 1945 Josipem Brozem Titem a jugoslávskými komunisty, a to jako komunistická bez účasti jugoslávské exilové vlády. Komunistická strana Jugoslávie vyhrála první poválečné volby v listopadu roku 1945. Tito byl jmenován ministerským předsedou a ministrem zahraničních věcí. Komunistická strana Jugoslávie používala podobné metody k ničení svých politických protivníků jako stalinský komunistický režim v SSSR. Po vítězství jugoslávských komunistů ve volbách vzniká silná Jugoslávská národní armáda, tajná policie UDBA a bezpečnostní agentura OZNA. Z důvodu snahy založit ekonomicky nezávislý stát dochází v roce 1948 k roztržce mezi Titem a Stalinem, která vyústila ve vyloučení/vypovězení FLRJ z kominformy, a nastává období destalinizace FLRJ.² Od roku 1950 dochází k postupnému uvolňování společenských poměrů ve FLRJ a částečné liberalizaci, neboť Tito nebyl nakloněn liberalizaci úplné. FLRJ se měla pod Titovým vedením stát „státem socialistické revoluce“. Jak vyplývá ze stanoviska Ústavu, výše zmíněné spory mezi FLRJ a sovětským blokem v letech 1948 – 1954 znamenaly „*i větší orientaci Jugoslávie směrem na Západ, díky čemuž Tito v nastalé situaci viděl příležitost, jak získat větší vliv na Balkáně; tím začala tzv. houpačková neboli vanbloková politika, kdy se Jugoslávie snažila balancovat mezi dvěma nepřátelými bloky – východním (příklon k němu např. v období 1954-1958) a západním (k tomu se klonila např. v období 1950-1954 či s různou intenzitou po roce 1958) – a umně využívat této konstelace k získávání výhodných úvěrů či obchodních podmínek a celkově posílit své mezinárodní postavení, ať už v bilaterálních vztazích, či na mezinárodních fórech*“.

Po ukončení roztržky mezi Moskvou a Bělehradem v letech 1954 – 1955³ se od roku 1956 (tedy stále v době 50. let 20. století, kdy byl v ČSR komunistický režim na vzestupu a v tomto období bylo ze strany komunistického režimu spácháno nejvíce bezpráví na občanech ČSR, kteří se s komunistickým režimem nechtěli smířit) zášť mezi FLRJ a SSSR zmírňuje. Toto zmírnění vztahů vedlo mimo jiné i k otevření Generálního konzulátu ČSR

² Nicméně současně dochází i k roztržce s USA. Obě světové mocnosti v tomto období zvažovaly použití síly proti FLRJ.

³ srov. vyjádření doc. PhDr. Jana Pelikána, CSc., z katedry jihoslovanských a balkanistických studií FF UK v Praze, Ústavu světových dějin FF UK, ze dne 9. 10. 2012, bod č. 3; viz. dále citace: „*Vztahy Jugoslávie a Československa procházely v období let 1948-1968 řadou peripetií. Po ukončení roztržky mezi Moskvou a Bělehradem v letech 1954-55 se od roku 1956 začaly poněkud zlepšovat.*“

v Záhřebu⁴ v roce 1957. Přes vylepšení situace mezi oběma státy⁵ si však „československé komunistické vedení i po překonání roztržky udržovalo vůči Titově Jugoslávii stále výrazný odstup, který se zvětšoval a zmenšoval podle výkyvů jugoslávsko-sovětského poměru“⁶. Na jaře roku 1958 se však tyto vztahy znovu radikálně zhoršily.⁷ Důsledkem další roztržky mezi SSSR a FLRJ došlo ke vzájemnému vypovězení po jednom diplomatovi z Jugoslávie a z Československa v roce 1959.⁸ V této době byly kontakty na stranické a vládní úrovni mezi ČSR a FLRJ omezeny na minimum. Počátkem 60. let se vzájemné styky zintenzivnily, došlo k podepsání řady mezistátních dohod týkajících se hospodářství, kultury, dopravy a zdravotnictví.⁹ Československo i v tomto kopírovalo postoje Kremlu.¹⁰

FLRJ se pod Titovým vedením stala v roce 1961 iniciátorem a zakládajícím členem Hnutí nezúčastněných zemí, což bylo motivováno snahou Tita vymezit se nejen vůči Východnímu bloku, ale i bloku Západnímu (později převzala na místo FLRJ/SFRJ vůdčí iniciativu v hnutí komunistická Kuba). Vztahy mezi SFRJ a SSSR se pak zkomplikovaly až v době tzv. „pražského jara“, kdy se Tito postavil proti názoru vedení SSSR, že se v Praze „dostala k moci kontrarevoluce a prozápadní živly“ a proti následné okupaci ČSSR vojsky Varšavské smlouvy.¹¹

Pro úplnost Etická komise uvádí, že tento její názor konvenuje jednak s odborným názorem doc. PhDr. Jana Pelikána, CSc., z katedry jihoslovanských a balkanistických studií FF UK v Praze, Ústavu světových dějin FF UK, že „přes určitou liberalizaci, která probíhala po roce 1949, se základní rysy charakteru Titova režimu nezměnily; v Jugoslávii tedy na počátku 60. let 20. století zůstal zachován autoritativní režim leninsko-stalinského typu“¹², a dále i s odborným stanoviskem Ústavu ze dne 8. 11. 2012, v němž je uvedeno, že „politická situace, resp. příklon zejména zahraniční politiky k jednomu či druhému mocenskému bloku dle potřeb kolísal, nicméně je možné konstatovat, že politický režim v bývalé Jugoslávii je až do roku 1991 hodnocen jako komunistický“.¹³

S ohledem na výše uvedené nelze tedy dát za pravdu námitce účastnice řízení vyjádřené v jejím odvolání k Etické komisi, kterou vyjádřila nesouhlas s výrokiem rozhodnutí prvoinstančního orgánu „ve smyslu hodnocení státu SFRJ jako nedemokratického“.

⁴ a rovněž konzulátu FLRJ v Bratislavě; srov. stanovisko Ústavu ze dne 8. 11. 2012, str. 4;

⁵ míněno ČSR a FLRJ;

⁶ srov. stanovisko Ústavu ze dne 8. 11. 2012, str. 4; viz. Zpráva o plnění usnesení PB ÚV KSČ ze dne 16. 9. 1958 o paralyzování nepřátelské aktivity jugoslávské zahraniční politiky proti zemím socialistického tábora a Směrnice pro další postup vůči Jugoslávii (usnesení PB ÚV KSČ ze dne 31. 3. 1959) poskytnuté Archivem bezpečnostních složek;

⁷ srov. vyjádření doc. PhDr. Jana Pelikána, CSc. z katedry jihoslovanských a balkanistických studií FF UK v Praze, Ústavu světových dějin FF UK, ze dne 9. 10. 2012, bod č. 3;

⁸ srov. stanovisko Ústavu ze dne 8. 11. 2012, str. 5; viz. dále citace: „Československo v té době kritizovalo Jugoslávskou zahraniční politiku a nazývalo ji rozkolnickou. Kritizován byl i Balkánský pakt ...“;

⁹ srov. stanovisko Ústavu ze dne 8. 11. 2012, str. 5 a 4; viz. dále citace: „Přesto se Jugoslávie snažila o zlepšení vzájemných vztahů, což se projevilo zvýšením vzájemné obchodní výměny v roce 1960 o 20 % oproti předchozímu roku.“;

¹⁰ srov. vyjádření doc. PhDr. Jana Pelikána, CSc. z katedry jihoslovanských a balkanistických studií FF UK v Praze, Ústavu světových dějin FFUK, ze dne 9. 10. 2012, bod č. 3; viz. dále citace: „...od roku 1962 se vztahy mezi SSSR a Jugoslávií opět začaly zlepšovat.“

¹¹ Při „kontrarevoluci“ v Maďarsku v roce 1956, tedy rok před otevřením Generálního konzulátu v Záhřebu, se Tito naopak postavil na stranu SSSR.

¹² srov. vyjádření doc. PhDr. Jana Pelikána, CSc. z katedry jihoslovanských a balkanistických studií FF UK v Praze, Ústavu světových dějin FF UK, ze dne 9. 10. 2012; bod č. 4;

¹³ srov. stanovisko Ústavu ze dne 8. 11. 2012, str. 5;

Z provedeného dokazování je zřejmé, že pokud by i účastnice řízení jednala v dobré víře, že napomáhá zlepšení vztahů mezi oběma zeměmi, jak uvedla, nemůže taková snaha sama o sobě znamenat, že by tímto účastnice řízení současně bojovala proti komunismu v ČSR. Etická komise má za to, že představa účastnice řízení, že svým jednáním působila proti velmocenské politice SSSR, nebyla reálná, a to i vzhledem k obecně známým faktům potvrzeným odbornými stanovisky dotázaných institucí.¹⁴ Jak je z výše provedeného dokazování zřejmé, problematickým „chováním“ FLRJ v dotčeném období spočívajícím ve střídavém přibližování se východnímu či západnímu bloku, v tzv. houpačkové politice, sledovala FLRJ primárně své vlastní hospodářské a mezinárodně-politické zájmy¹⁵, přičemž v určitých obdobích fakticky podporovala státy tzv. východního bloku a tím i v těchto státech vládnoucí komunistický režim (a navíc formálně vždy proklamovala svou „socialistickou orientaci“). Nelze však současně říct, že by sledováním vlastních zájmů v ekonomické a mezinárodně-politické oblasti sledovala současně FLRJ podporu demokratických hodnot (včetně respektování lidských a občanských práv, jak jsou standardně v demokratických zemích západního typu vnímány). Na tom nic nemění ani skutečnost, že, jak uvedla účastnice řízení, mohla být FLRJ *v dotčené době vnímána demokratickými zeměmi, včetně USA, jako stát (čas od času) se přibližující západním společenstvím, tj. jako stát quasipojenecký*, nikoliv však jako stát kapitalistický, či dokonce demokratický. S ohledem na rozsah provedeného dokazování v řízení odvolacím i před správním orgánem I. stupně a rovněž s ohledem na skutečnost, že i sama účastnice řízení byla ve věci své žádosti o zpracování stanoviska/vyjádření ve věci posouzení politické, mezinárodně-politické a diplomatické situace v FLRJ/SFRJ odkázána MZV na FF UK v Praze, nepovažovala Etické komise na nutné takové stanovisko MZV v odvolacím řízení opatřovat.

Z hlediska posouzení zda jednání účastnice řízení naplňuje druhou podmínku vyplývající z ust. § 2 písm. b) zákona č. 262/2011 Sb., tj. **zda její jednání bylo učiněno s cílem působit proti komunistické totalitní moci v Československu a obnovit svobodu a demokracii**, je nutné zkoumat motiv/pohnutku jejího jednání.

Zákon navíc v ustanovení § 4 odst. 1 písm. h) stanoví, že **se za účastníka odboje a odporu proti komunismu nepovažuje občan, který byl v době nesvobody příslušníkem nebo spolupracovníkem zpravodajské služby cizího státu v době, kdy v tomto státě vládl komunistický nebo komunistickému režimu obdobný režim**. Z uvedeného je tedy zřejmé, že spolupráce účastnice řízení s jugoslávskou tajnou službou UDBA nejen nenaplňuje formu odboje a odporu proti komunismu dle § 3 zákona, ale lze ji hodnotit i jako překážku přiznání postavení účastníka odboje a odporu proti komunismu dle ust. § 4 odst. 1 písm. h) zákona č. 262/2011 Sb. Dle ust. § 4 odst. 3 zákona č. 262/2011 Sb. k této zákonné překážce pro udělení osvědčení správní orgán nepřihlédne pouze tehdy, pokud účast na odboji a odporu proti komunismu svou intenzitou, rozsahem nebo délkou zjevně převyšovala účast na budování, rozvoji a upevňování komunistické totalitní moci, nebo pokud účastník řízení s nasazením vlastního života vykonal v rámci odboje a odporu proti komunismu mimořádně

¹⁴ srov. stanovisko Ústavu ze dne 8. 11. 2012 a vyjádření doc. PhDr. Jana Pelikána, CSc. z katedry jihoslovanských a balkanistických studií FF UK v Praze, Ústavu světových dějin FF UK, ze dne 9. 10. 2012;

¹⁵ To se týká i případné spolupráce zpravodajské služby UDBA a tajných služeb západních zemí a případného vyzbrojování FLRJ tzv. západními zeměmi.

záslužný čin. Účastnice řízení však neuvedla žádné skutečnosti, které by prokazovaly, že by vyvíjela činnost zaměřenou proti komunistickému režimu, která by převážila ve smyslu ust. § 4 odst. 3 zákona č. 262/2011 Sb. skutečnost, že spolupracovala se zpravodajskou službou cizího státu, v tomto případě s UDBA, v době, kdy v tomto státu, tj. FLRJ, vládl komunistický resp. komunistickému režimu obdobný režim, tedy že by vyvíjela protikomunistickou činnost, která by navíc byla takového rozsahu či významu, že by byla způsobilá uvedenou překážku přiznání postavení účastníka odboje a odporu proti komunismu vyvrátit.